

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Laima Kuprienė

POKALBIO ORGANIZAVIMAS IR STRUKTŪRA
(REMIANTIS ŠIUOLAIKINĖS VOKIEČIŲ VAIKŲ IR JAUNIMO LITERATŪROS
PAVYZDŽIAIS)

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2004 – 2012 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

Prof. habil. dr. Aloyzas Gudavičius (Šiaulių universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H).

Mokslinė konsultantė:

Prof. dr. Jadvyga Krūminienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto filologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

Prof. dr. Jadvyga Bajarūnienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Nariai :

Prof. habil. dr. Aloyzas Gudavičius (Šiaulių universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Prof. dr. Jadvyga Krūminienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Doc. dr. Aina Būdvytytė-Gudienė (Šiaulių universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Doc. dr. Daiva Deltuvienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Oponentai:

Prof. dr. Sigita Barniškienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Doc. dr. Danguolė Satkauskaitė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Disertacija bus ginama viešame Filologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. gegužės mėn. 31 d. 12 val. Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto 10 auditorijoje.

Adresas: Muitinės 12, Lt-44280, Kaunas, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. balandžio ..... d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

VILNIUS UNIVERSITY

Laima Kuprienė

ORGANIZATION AND STRUCTURE OF THE CONVERSATION
(ON THE BASIS OF THE EXAMPLES TAKEN FROM CONTEMPORARY GERMAN
CHILDREN'S LITERATURE)

Summary of Doctoral Dissertation
Humanities, Philology (04 H)

Vilnius, 2012

Research for this project was carried out in 2004 – 2012 at Vilnius University.

Research supervisor:

Prof. Habil. Dr Aloyzas Gudavičius (Šiauliai University, Humanities, Philology – 04 H)

Research consultant:

Prof. Dr Jadvyga Krūminienė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04 H)

The dissertation will be defended before the Scientific Board (Philological Branch) of Vilnius University:

Chair:

Prof. Dr Jadvyga Bajarūnienė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H).

Members:

Prof. Habil. Dr Aloyzas Gudavičius (Šiauliai University, Humanities, Philology – 04H)

Prof. Dr Jadvyga Krūminienė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H)

Assoc. Prof. Dr Aina Būdvytytė-Gudienė (Šiauliai University, Humanities, Philology – 04H)

Assoc. Prof. Dr Daiva Deltuvienė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H)

Official opponents:

Prof. Dr Sigita Barniškienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology – 04H)

Assoc. Prof. Dr Danguolė Satkauskaitė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H)

The dissertation will be defended at an open session of the Scientific Board (Philological Branch) on 31 May, 2012 (12 p.m.) at Vilnius University, Kaunas Faculty of Humanities, Room 10.

Address: Muitinės St. 12, Lt-44280, Kaunas, Lithuania.

The summary of the dissertation was posted on ..... April 2012.

The dissertation is available at the Vilnius University Library.

POKALBIO ORGANIZAVIMAS IR STRUKTŪRA
(REMIANTIS ŠIUOLAIKINĖS VOKIEČIŲ VAIKŲ IR JAUNIMO
LITERATŪROS PAVYZDŽIAIS)

Santrauka

Tiriamasis objektas

Pokalbis kalbininkų dėmesio sulaukė prieš keletą dešimtmečių. Šis sudėtingas, įvairiaspektis reiškinytas tapo tiriamuoju objektu įvairių kalbotyros mokyklų atstovų darbuose. Reikia pripažinti tai, kad nors mokslininkai tiria pokalbį įvairiais aspektais, tačiau universalios, išsamios nagrinėjimo sistemos, apimančios visus pokalbio požymius, visos sritys, kol kas dar nėra sukurtos. Tyrėjų dėmesio paprastai sulaukia pavieniai, dažnai ir gana siauri pokalbio aspektai. Tenka apgailestauti, kad ir lietuvių mokslininkų ši sritis nėra labai mėgstama, todėl ši tema vis dar yra nauja ir aktuali.

Dialoginį bendravimą lemia daugybė veiksnių: pokalbio dalyviai (jų skaičius, charakteriai, hierarchiniai santykiai), situacija (vieta ir laikas), tema (arba keletas temų), pašnekovų tikslai, verbalinės ir neverbalinės komunikacijos elementai. Siekiant išvengti pokalbyje nesusipratimų ir konfliktų, svarbu ne tik sekti pokalbio turinį, gebėti argumentuoti tam tikrose situacijose, valdyti informaciją, bet ir žinoti pokalbio organizavimo taisykles, išmanyti pokalbio struktūrą bei pokalbio modeliavimo principus. Pokalbis tarp dviejų ar daugiau pašnekovų turėtų būti vertinamas ne tik kaip informacijos perdavimo būdas, bet ir kaip priemonė, atskleidžianti tikrąsias pašnekovų intencijas bei norus ir padedanti sukurti jų charakteristikas.

Mokslininkai tokį tyrimą apibūdina skirtingai. Diskurso analizė (Wunderlich 1985), pokalbio analizė (Ungeheuer 1987, Henne, Rehbock 2001, Brinker, Sager 1989), dialogo analizė (vok. Dialoganalyse: Steger, 1987; vok. Konversationsanalyse: Kallmeyer, Schütze 1976, Gülich, Mondada 2008), interakcijų lingvistika (Auer 1999, Günthner 2000, Selting, Couper-Kuhlen 2000) ir pan. – tai metodologijos, kurių tiriamasis objektas yra dialoginis bendravimas. Kita vertus, ir pats objektas įvardijamas ne vienu terminu: dialogas, pokalbis, diskusija ir pan. Lietuvių tyrėjų darbuose dažniausias yra „dialogo“ terminas (Vilkienė 2000, Zaikauskas 2002, Gudavičienė 2007, Šumskytė 2006). Lyginant lietuvių ir užsienio tyrėjų darbus šia tema, reikia pažymėti, kad lietuvių mokslininkų darbai yra labiau teorinio pobūdžio arba aprašomieji. Vokiečių mokslininkų darbai dažniau skirti konkrečioms pokalbių tipų tyrimams, pvz., pokalbių laidų dalyvių pokalbių, pardavėjo ir pirkėjo dialogo, gydytojo ir paciento dialogo, teisinių konsultacijų pokalbių ir pan.

Rengiant disertaciją buvo pasirinkta nagrinėti vaikų pokalbius ir jų struktūrą. Vaikų pokalbiai kaip tiriamasis objektas nėra sulaukęs daug dėmesio. Vaikiškosios kalbos ypatybės natūralioje aplinkoje ir literatūriniame diskurse yra nagrinėję H. H. Ewersas (2000), M. Lypp (2000), J. Siebertas (1985), I. Balčiūnienė (2009).

Darbo aktualumas ir vertė

Kalbant apie teorinę šio darbo vertę, būtina pažymėti, kad darbo teorinės išvalgos, apibendrinančios vaikų pokalbio organizavimo principus, veiksmų sistemą, etc., prisidės prie vis dar kuriamos vientisos pokalbio analizės teorijos.

Taikomuoju aspektu darbo rezultatai bus pravartūs rengiant užsienio kalbų mokomąją, metodinę medžiagą. Mokant užsienio kalbų, pokalbio modeliavimo kompetencijai skiriamas nemenkas dėmesys. Be to, vaikiškosios kalbos ypatumai bei vaikų savita pokalbio struktūra yra svarbi informacija tam tikrų profesijų atstovams, pvz., mokytojams, socialiniams pedagogams, vaikų gydytojams ir psichologams, t.y., tiems, kurių kasdienė veikla ir yra bendravimas su vaikais ir jų problemų sprendimas.

Tyrimo tikslas

Disertacijoje „Pokalbio organizavimas ir struktūra (remiantis šiuolaikinės vokiečių vaikų ir jaunimo literatūros pavyzdžiais)“ siekiama išnagrinėti vaikų pokalbio sudarymo būdus, pokalbio struktūrą ir veiksmų sistemą, lemiančią pokalbio organizavimą.

Keliami uždaviniai:

- charakterizuoti pokalbį kaip lingvistinį vienetą,
- vadovaujantis moderniosios lingvistikos teorinėmis nuostatomis, pokalbio analizę konceptualizuoti kaip atskirą lingvistinę paradigmą,
- išsiaiškinti vaikų pokalbio struktūros konstrukciją, identifikuoti atskirus struktūrinius vienetus,
- įvertinti pokalbio *maksimų* reikšmingumą, konstruojant vaikų pokalbį literatūriniame diskurse, nustatyti galimus šių taisyklių pažeidimus,
- patikrinti, kurių teoretizuotų pokalbio organizavimo principų laikosi ir kurių nepaiso grožinio diskurso kūrėjai organizuodami vaikų pokalbius.

Ginamieji teiginiai:

1. Meninio diskurso vaikų pokalbiai gali būti traktuojami kaip būtiniai pokalbiai, nes meniniuose tekstuose vaikų ir jaunimo kalba atitinka pagrindinius vaikų ir jaunimo kalbos požymius.
2. Pokalbis gali būti nagrinėjamas kaip kalbinis struktūrinis vienetas, kurį konstruoja du ar daugiau pokalbio dalyvių toje pačioje erdvėje, tuo pačiu laiku ir ta pačia tema/temomis. Pokalbis struktūriškai sudarytas iš trijų fazių.
3. Vaikų literatūroje vaikų pokalbiai sudaromi, remiantis visomis Grice'o komunikavimo maksimomis. Pasitaiko dažnų taisyklių pažeidimo arba visiško nepaisymo atvejų.
4. Vaikų pokalbio struktūra tik iš dalies atitinka suaugusiųjų pokalbių modelį. Vaikų pokalbiuose fiksuojami įvairūs struktūriniai pokalbio variantai, kurie atsiranda dėl kalbėtojų kultūrinių, kalbinių ir charakterio bruožų.

Darbo metodai

Teorinės nuostatos išskleidžiamos, taikant aprašomojo ir analitinio metodo technikas. Praktiniuose darbo skyriuose taip pat laikomasi šių mokslinio teksto organizavimo principų. Tyrimo rezultatai pateikiami analizuojant konkrečius pokalbius arba jų dalis. Taip pat kai kurių duomenų paskaičiuoti procentiniai dažnumai ir atliekami lyginimai su kitų pokalbių rūšių tyrinėjimų rezultatais. Pokalbio struktūra analizuojama remiantis H. Henne's, H. Rehbocko (2001), A. Deppermann (2001), K. Brinkerio, S. Sagerio (1989) teorijomis. Taip pat remiamasi H. P. Grice'o (1989, 1993) bendradarbiavimo principo ir komunikacijos maksimumų teorija.

Tiriamoji medžiaga

Analizuoti pasirinkti pokalbiai iš šiuolaikinės vokiečių vaikų literatūros kūrinių. Medžiagos šaltiniai yra vokiečių vaikų ir jaunimo rašytojų kūriniai: J. Bansheruso „Keine Hosenträger für Oya“, C. Funke „Die Wilden Hühner. Fuchsalarm“, W. Paulso „Kommissar Spaghetti und der Känguru-Wahnsinn“, A. Steinhöfelio „Rico, Oskar und die Tieferschatten“ ir kt.

Nors pokalbiai yra neautentiški, tačiau vaizduojamų veikėjų kalba, elgesys, bendravimo būdas taikliai atkartoja realų vaikų elgesį. Taip pat autoriaus pastaba gali atstoti ir tai, kas realiame pokalbyje būtų atsakyta kalbančiojo, pakeisti dialogo replikų prasmę, suteikti papildomų prasmės niuansų, parodyti, apie ką iš tikrųjų yra kalbama.

Iš 13 šaltinių buvo išrinkta apie 400 pavyzdžių-pokalbių, kurie buvo suskirstyti į tam tikras grupes: pagal temų skaičių, pokalbio dalyvių kaitos ypatybes, pokalbio struktūros ypatumus ir pan. Pokalbiai iš teksto paimami su autoriaus pastabomis, atspindinčiomis pokalbio situaciją, tarp jų ir neverbalinės ir paraverbalinės informacijos atvejus. Pokalbio situaciją dažniausiai sudaro 5–6 pokalbio dalyvių replikos.

Nors pokalbiai ir yra literatūriniai, jie su tam tikromis išimtimis atitinka pagrindines šnekamosios kalbos pokalbio kūrimo tendencijas ir požymius. Tokių teiginių galima pagrįsti M. Bachtino (1997) įžvalga, kad romanai, t.y. literatūrinis tekstas, yra pirminių kalbėjimo žanrų atspindys. Anot A. Šveicerio (1980) literatūriniame tekste yra sukuriama antrinė socialinė situacija, kuria autorius siekia kiek tik įmanoma tiksliau atkartoti realią pirminę situaciją. Panašios pozicijos laikosi ir A. J. Greimas (1991), teigiantis, kad proza yra antrinė modeliuojanti sistema, išreiškiama natūralia kalba. Tam pritaria E. Karpušina (1991), L. Zaiceva (2002), N. Izotova (2002), A. Betten (1994, 2001), V. Vinogradovas (1998) ir kt.

Visi pasirinkti kūriniai yra parašyti vokiečių kalba, nenagrinėjami vertimai į vokiečių kalbą. Beveik visi kūriniai yra buvę populiariausių metų knygų sąrašuose, o autoriai tapę laureatais. Kitas pasirinkimo kriterijus – knygų herojų įvairumas tautiniu ir socialiniu aspektu.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, penkios analitinės bei tiriamosios dalys ir išvados. Disertacijos pabaigoje pridodamas literatūros sąrašas: 13 cituojamų grožinės literatūros

šaltinių ir daugiau nei 100 cituotų teorinės literatūros leidinių lietuvių, vokiečių, anglų, rusų kalbomis.

Pirmoje darbo dalyje „Anmerkungen zum Textkorpus“ yra pateikiamos mokslininkų išvalgos apie vaikų ir jaunimo kalbą bei vaikų ir jaunimo literatūrą. Vaikų žodynas priklauso nuo jo amžiaus, raidos, suaugusiųjų įtakos, socialinės ir kultūrinės aplinkos, paties vaiko asmenybės. Dažniausiai sakinius sudaro 5–11 žodžių, kalboje didesnę dalį sudaro daiktavardžiai, jaustukai, jungtukai, ištiktukai (plg. Rossmann 1996, Weinert 1998, Piaget 2002).

Vyresnio amžiaus vaikų ir jaunimo kalba taip pat jau seniai nagrinėjama kaip atskiras fenomenas (Schlobinski 1993, Androutsopoulos, Scholz 1998, Henne 1986, Neuland 2008). Jaunimo kalba išsiskiria replikų trumpumu, savitais trumpiniais, skoliniais. Dažnai atrodo, kad jaunuoliai kalba specialiai susikurtais ir tik jiems suprantamais žodžiais, sakiniuose gausu elipsių, parenčių, pakartojimų. Tokiu kalbėjimo stiliumi jaunuoliai stengiasi parodyti savo išskirtinumą, privalumus, prieštaravimą suaugusiems, emocijas. Kalba yra jų tapatybės išraiška.

Visi šie požymiai autorių yra perkeliama ir į literatūrinius kūrinius, kurie skirti vaikams ir suaugusiems. Kaip teigia literatūrologas H. H. Ewersas (2000, 15), vaikų ir jaunimo literatūra yra ne tik literatūrinis, bet ir kultūrinis reiškinys. M. Lypp (2000, 12) teigia, kad sunku vienareikšmiškai apibrėžti šį fenomeną bei nustatyti jo ribas. Neaiški šio literatūros tipo vieta literatūroje apskritai. Nėra aiški ir jo paskirtis. Šias knygas skaito ne tik vaikai, bet ir suaugusieji, čia nemažas dėmesys skiriamas ne tik pačiam tekstui ir turiniui, bet ir iš pirmo žvilgsnio neesminiams dalykams: šrifto dydžiui, iliustracijoms, jų santykiui su tekstu. Teksto kalba, kaip jau buvo minėta, dažnai atitinka to laikmečio kalbines realijas. Kadangi autoriai stengiasi įtikti skaitytojams, jie pateikia ne tik viliojantį turinį, bet ir stengiasi atkartoti jaunų žmonių terminus, apibūdinimus, elgsenos elementus, sukurti charakterius kuo panašesnius į tikrų šiuolaikinių vaikų ar jaunuolių. Šie siekiai realizuojami naudojant leksines, sintaksines, morfologines, fonetines, psichologines, stilistines, sociolingvistines, psicholingvistines patirtis. Nevengiama jaustukų, dalelyčių, „madingų“ žodžių, šnekamosios kalbos pasakymų, dialektizmų, žargono, trumpinių, ideomatinių vienetų, naujadarų. Taip tekstas tampa labiau suprantamas ir priimtinas adresatui.

Taigi literatūrinis tekstas vaikams ir jaunimui tampa rašytinės ir sakytinės kalbos junginiu. Nors formaliai tokie tekstai priskiriami rašytiniams fiktyviesiems tekstams, tačiau vis daugiau mokslininkų pritaria, kad literatūrinius tekstus (tarp jų ir pokalbius) galima priskirti šnekamosios kalbos tekstams. E. Karpušina (1991), A. Dorodnichas, V. Rekalas (1994) teigia, kad literatūrinis dialogas yra preciziška kasdienio pokalbio kopija ir analizuoja šiuos tekstus kaip šnekamosios kalbos pavyzdžius. Literatūrinį dialogą priskirti šnekamajai kalbai padeda ir autoriaus remarkos, atspindinčios situaciją, papildomus svarbius signalus, neverbalinius veiksmus.

Antra darbo dalis „Theoretische Ansätze der Gesprächsforschung“ skiriama pokalbio teoriniams aspektams išryškinti. Pokalbis pristatomas kaip lingvistų tiriamasis objektas. Taip pat, sintetinant tyrėjų nuostatas, pokalbio analizė konceptualizuojama kaip atskira kalbotyros paradigma, įvertinamos jos vystymosi tendencijos.

Pokalbio analizės pagrindinis uždavinys yra ištirti, kaip pokalbio dalyviai kalbinėmis priemonėmis perteikia socialinę ir komunikacinę tikrovę. A. Deppermannas (2000, 2001a, 2001b) savo pokalbio analizės teorijoje pateikia pagrindinius principus, kuriais vadovaujantis turėtų būti analizuojami pokalbiai. Svarbiausieji yra šie:

- veiksmas/veiksmažodis (pokalbis atsiranda iš veiksmo, kuriuo sprendžiama problema, atliekama užduotis, siekiamas tikslas),
- metodiškumas (pokalbio dalyviai taiko daugiau ar mažiau rutiniškus elgesio metodus)

- sekvencijų dėstymas (pokalbiai yra tam tikrą laiką trunkantys procesai, ir laikas yra vienas iš replikų ilgį, dėstymą ir kalbėtojų kaitą lemiančių elementų)

- interaktyvumas (pokalbiai yra keletu dalyvaujančių asmenų kalbinių veiklų seka, ir pokalbis gali būti analizuojamas kaip pokalbio dalyvių santykis, kurio rezultatas ir yra pats pokalbis)

- refleksyvumas (bendraujantys asmenys savo kalbine veikla pristato ne tik kalbėjimo intenciją, bet ir socialinį ir kognityvų bendravimo kontekstą).

Pagrindinės pokalbio analizės temos yra bendravimas tam tikrose institucijose, kalba ir priklausomybė kalbinei grupei, suaugusiųjų ir vaikų bendravimas, interakcija ir gramatika, pasakymo formulavimo tendencijos pokalbyje ir t. t. Nors priklausomybė tam tikrai kalbinei grupei analizuoja sociolingvistai, pokalbio analizės tyrėjai taip pat daug dėmesio skiria šiai sričiai, t.y. nagrinėja lyčių lemiamus kalbinius skirtumus pokalbyje, kalbos vienetų reikšmės kaitą skirtingose amžiaus grupėse, skirtingų etninių, socialinių, kultūrinių grupių pokalbio dalyvių elgesį.

Nors pokalbis įvairiais aspektais nagrinėjamas jau keletą dešimtmečių, vis dar diskutuojama dėl jo apibrėžties. Teorinėje literatūroje fiksuotina pokalbio apibrėžčių įvairovė:

- * pokalbis – tai žodinis apsikeitimas mintimis (Duden 1996, 601),

- * pokalbis yra pagrindinis komunikacijos reiškinys, kurio metu partneriai keisdamiesi kalbėtojo ir klausytojo vaidmenimis, realizuoja savo tikslus (Teichtmeier 1984, 47f),

- * pokalbis – tai kalbinis bendravimo aktas tarp mažiausiai dviejų asmenų toje pačioje vietoje, keičiantis kalbėtojo ir klausytojo vaidmenimis, kalbant ta pačia tema (Schank, Schoenthal 1976, 64),

- * pokalbis – tai ritualinis kontaktas (Holly 2001, 1),

- * pokalbis – tai greitas apsikeitimas trumpomis replikomis be ilgų apmąstymų (Jakubinskij 1986, 17) ir t. t.

Dauguma autorių pritaria, kad dialogo apibrėžtis siejantys požymiai yra šie: kalbančiųjų keitimasis kalbėtojo ir klausytojo vaidmenimis, bendra tema bei situacija (plg. Tumina 1998, 46; Michailov 1986, 5; Masbic 1989, 19; Slavgorodskaja 1986, 44). Tačiau yra ir gana radikalių pokalbio sampratų. Z. Valiusinskaja (1979, 302) teigia, kad beveik visas kalbėjimas yra dialoginis. Grynasis monologas negali egzistuoti, nes kiekvienas kalbėjimas turi adresatą. Jei yra adresantas, vadinasi, turi būti ir adresatas. V. Demjankov (2000, 289) teigia, kad pokalbis yra ne tik minčių išorinė forma, bet ir pati mąstymo struktūra. Taigi net ir monologinis pamąstymas turėtų būti suprantamas

kaip dialogas. Tačiau šiame darbe atsiribojama nuo tokių plačių pokalbio sampratos teorijų.

Šiame darbe analizuojami pokalbiai, kurie apibūdinami remiantis tradicinėmis pokalbio apibrėžtimis. Pagrindiniai dialogo požymiai yra: du ar daugiau komunikacijos dalyvių, bendra tema, pokalbio vieta ir laikas, greita susijusių replikų kaita, vienodai reikšmingos verbalinės ir neverbalinės replikos.

Šioje teorinėje dalyje taip pat pateikiama pokalbių klasifikacija, aptariamos pokalbio dalys, pokalbio dalyvių vaidmenys ir jų kaita, taip pat neverbalinės ir verbalinės kalbos santykis pokalbio metu. Šios dalies svarstymų pagrindas yra K. Brinkerio, S. Sagerio, H. Henne's, H. Rehbocko, A. Deppermanno teorinės nuostatos.

Trečia dalis „Die Bedeutung der Sprechakttheorie für die Gesprächsforschung: Theoretische Ansätze“ skiriama šnekos aktų teorijai pristatyti (Austin'o ir Searle'o įžvalgos) ir P. Grice'o bendradarbiavimo principo komunikavimo taisyklių (kokybės, kiekybės, modalumo ir relevantiškumo) taikymo ir jų laužymo / nesilaikymo tendencijoms nagrinėti. Maksimų pažeidimai ar jų nepaisymai sukuria implikacijas, perkeltines reikšmes, lemia nesusipratimus bei sunkina bendravimą.

Ketvirtoje ir penktoje dalyse pristatoma pasirinktų pokalbių analizė ir tyrimo rezultatai.

Ketvirtoje dalyje „Aufbau des Gesprächs“ analizuojama pokalbio struktūra trimis lygmenimis, t.y. pokalbio makrostruktūra, mikrostruktūra ir vidurinioji struktūra (vok. Mesostruktur).

Pokalbis turi specifinę eigos struktūrą, t.y. tris fazes: pradžią, pagrindinę dalį (vidurį) ir pabaigą (Henne, Rehbock 1995, 20; Brinker, Sager 1996, 94). Pradžia ir pabaiga dažniausiai yra paprastos sandaros ir susideda iš ritualizuotų kalbinių elementų, t.y. pasisveikinimo, atsisveikinimo, padėkos, atsiprašymo formulių, aptarto klausimo arba situacijos apibendrinimo ir pan. Pokalbio pradžioje dažniausiai yra užmezgamas arba bent jau parodomas noras užmegzti pokalbį, prisistatymai, pasisveikinimai, atsiprašymas dėl sutrukdymo, mandagumo klausimai apie sveikatą ar orą. Dažnai pokalbio pradžią žymi ir neverbaliniai elementai, kurie gali būti savarankiški arba lydėti verbalinę kalbą. Šios fazės trukmė gali kisti. Tai priklauso nuo kalbėtojų skaičiaus, jų žinomumo laipsnio, tarpusavio ryšio, turimo laiko, pokalbio situacijos ir pan. Pokalbio pradžia bus trumpesnė, jei dalyviai bus geri pažįstami, žinos vienas kito psichologines savybes, kultūrinės vertybes ir t.t. Pasitaiko pokalbių ir su pasikartojančia pokalbio pradine faze, kai ši fazė dėl išorinių signalų pertraukiama ir vėl pradedama iš naujo. Taip pat pokalbis gali visiškai neturėti šios fazės ir iškart pašnekovai pradeda analizuoti jiems svarbų klausimą.

Didžiausių diskusijų kyla dėl vidurinėsios pokalbio dalies, kurioje svarbiausi klausimai yra tema ir potėmė (ar potėmės) ir temų kaita, jų tarpusavio ryšiai, tikslo siekimas. Kitaip negu pokalbio pradžios ar pabaigos fazė, ši pokalbio dalis neturi griežtos struktūros, ji gali kisti priklausomai nuo pokalbio tipo, temos ir siekiamo tikslo.

Pokalbis gali baigtis išspręstu arba neišspręstu klausimu. Tačiau dažniausiai ši fazė, kaip ir pradžios fazė, baigiasi tradiciškai „trijų žingsnių“ kombinacija (Schegloff

2006, 78): įvadiniu pokalbio pabaigos sakiniu aptartos temos pabaigoje (pabrėžiamas, pakartojamas pasakymas, dalelytės, jaustukai). Taip galima arba pradėti naują temą, arba inicijuoti baigimo etapą. Antruoju žingsniu reziumuojamas visas pokalbis. Galų gale pokalbis baigiamas porinių atsisveikinimo sekvencijų apsikeitimu. Tačiau tokia pokalbio pabaiga pasitaiko retai (3,73 % visų nagrinėtų atvejų), kadangi tai būdinga įstaigų dalykiniams pokalbiams. Vaikų pokalbiuose dominuoja pabaigos su atsisveikinimo, padėkos, norų, linkėjimų, reziumuojančiomis sekvencijomis, pasikeitimas atsisveikinimo gestais, taip pat dažni yra pokalbiai be pabaigos fazės.

Analizuojant pokalbio viduriniąją struktūrą, dėmesys skiriamas pokalbio dalyvių vaidmenų kaitai, replikų keitimosi formoms, kalbėtojo ir klausytojo aktyvumui pokalbio metu ir paties kalbėtojo ir/arba kito pokalbio dalyvio kalbėjimo teisės pasirinkimui. Kalbėtojų kaitos dažnumas priklauso nuo įvairių sąlygų: situacijos, spontaniškumo, dalyvių skaičiaus, viešumo ir pažinties laipsnio, socialinio statuso (Rath 1979, 41). Pokalbis yra lyginamas su sankryža, kur pagal tam tikras taisykles vienu metu per susikertančias gatves negali vykti eismas, kitaip nutiks nelaimė. A. Linke ir kt. (1996, 266), H. Henne, H. Rehbockas (2001, 184) išskiria kelias pokalbio dalyvių kaitos rūšis: pasikeitimas su arba be kalbėjimo pauzės, pasikeitimas su persidengimu ir pasikeitimas, nutraukus kitą kalbėtoją. Pirmuoju atveju kalbėtojai keičia vienas kitą sklandžiai, be prieštaravimų, pokalbio pertraukimo ir pan. Persidengimas pastebimas tada, kai pokalbio dalyviai kalba vienu metu, bet pirmasis kalbėtojas yra nenutraukiamas ir gali savo mintį tęsti toliau. Pokalbio plėtojimuisi šis būdas nekenkia, tema dažniausiai plėtojama toliau. Kalbėtojų kaita su pertraukimu yra labiausiai pokalbio eigą žeidžiantis atvejis. Kalbėtojo veikla yra visiškai nutraukiama ir jo vaidmenį perima klausytojas. Tokia klausančiojo veikla temą dažniausiai nutraukia, pradedama nauja tema arba pokalbis apskritai baigiamas.

Pokalbio dalyviai turi dvi galimybes pradėti kalbėti: pasirinkti patys arba kalbėti kitam dalyviui to norint. Nagrinėtuose pokalbiuose pirmasis variantas pasitaiko dažniau. Tai lemia vaikų psichologija: jie yra smalsūs, nori papasakoti viską, ką žino, išsakyti savo nuomonę jiems rūpimu klausimu. Jie dažniausiai nekreipia dėmesio į etiketo taisykles arba galimybę patylėti.

Paskutinėje pokalbio struktūrai skirtoje dalyje analizuojama mikrostruktūra ir jos elementai, t.y. pokalbio leksinės, gramatinės bei fonetinės ypatybės. Šie elementai padeda ne tik spęsti apie kalbėtojo kalbinius gebėjimus, bet ir susikurti kalbėtojų paveikslus, kitaip sakant sukurti įvaizdį (Goffman 1996, 10; Riesel 1963, 418). Kuriant arba stebint kuriamą įvaizdį yra reikšmingas kalbėtojo vartojamas žodynas, fonetiniai elementai, sakinių struktūra, prozodiniai elementai, neverbaliniai aspektai. Tai gali padėti nustatyti kalbėtojo kilmę, išsilavinimą, vertybes, įsitikinimus. Nors teoretikai teigia, kad šie elementai pokalbio struktūrai įtakos nedaro, tačiau tyrimo metu buvo nustatyta, kad dėl jų pokalbyje gali atsirasti taisyčių, kalbėtojo nutraukimo atvejų ar net nebaigtų, t.y. nepavykusių, pokalbio atvejų.

Dažniausiai pasitaikantys fonetiniai elementai yra šie: priebalsių arba balsių praleidimas, skiemenų praleidimas, priebalsių sukeitimas vietomis, balsių ilginimas, priebalsių išryškinimas, greitas kalbėjimo tempas, kalbėjimas skiemenimis.

Dažniausi leksiniai vienetai vaikų ir jaunimo pokalbiuose yra dialektai, trumpiniai, žargonas, pakartojimai, išraiškingi kreipiniai, deminutyvai, ištiktukai, jaustukai, madingi žodžiai, skoliniai, keiksmazodžiai ir pan.

Vaikai dažniausiai vartoja trumpus sakinius, nebaigtus sakinius, pasitaiko elipsių, parenčių. Jie praleidžia artikius, asmeninius įvardžius, jungtukus, pasitaiko ir neįprastos sakinio tvarkos atvejai.

Paskutinėje darbo dalyje „Realisation der Konversationsmaximen von P. Grice“ pokalbis analizuojamas remiantis Grice'o bendradarbiavimo principu ir yra vertinamas komunikavimo taisyklių paaisymas bei pažeidimas kalbant. Nagrinėtuose pokalbiuose dažniausiai pažeidžiama kiekybės maksima. Kiekybės maksima yra susijusi su kalbos ekonomiško principu. Kasdienėse situacijose yra sunku nustatyti, ar pašnekovas laikosi šios kalbėjimo taisyklės, tačiau rašytiniuose pokalbiuose tai padeda nustatyti autoriaus remarkos ir siužetinė kūrinio linija.

Kokybės maksima gali būti pažeidžiama dėl dviejų priežasčių: sąmoningai nesąmoningai (t.y. nežinant tikrų faktų) meluojant. Analizuotuose pavyzdžiuose šios taisyklės veikimas tikrinamas kalbėtojams tiesiai aiškinantis papildomais klausimais arba pasakymo teisingumas išaiškėja situacijos pabaigoje, arba iš autoriaus remarkų.

Relevantiškumo maksima reikalauja, kad pokalbio metu nebūtų keičiama tema, tačiau nagrinėtuose pavyzdžiuose šios taisyklės dažnai nesilaikoma, vaikai pokalbiuose aptaria ne tik pagrindinį klausimą, bet ir su juo susijusias problemas bei visiškai tematiškai nesusijusius klausimus.

Modalumo taisyklė reikalauja kalbančiųjų tikslumo ir aiškumo. Ši maksima nagrinėtuose pavyzdžiuose yra rečiausiai pažeidžiama. Vaikai kalba trumpais sakiniais, nesudėtingomis konstrukcijomis, žodžiai yra aiškūs ir pan. Kiek dažniau šios maksimos netaikymas kalbant pastebimas vaikų ir suaugusiųjų pokalbiuose, kadangi atsiranda nesusikalbėjimų dėl amžiaus ir kalbinės bei gyvenimo patirties skirtumų. Nagrinėtuose pokalbiuose pasitaiko ir tokių atvejų, kai pažeidžiama vienu metu ne viena, bet kelios bendravimo taisyklių.

Išvados

Atlikto darbo išvalgos, apibendrinančios vaikų pokalbio organizavimo principus, pokalbio struktūrą, veiksmų sistemą, teikia duomenų tikslinti pokalbio analizės teoriją:

1. Vaikų pokalbis yra realizuojamas trijuose lygmenyse: makrostruktūros, mikrostruktūros ir vidurinėsios struktūros lygmenyse.

Modeliuojant pokalbį, įvairiuose pokalbių tipuose struktūros lygmenis atspindintys elementai atlieka skirtingus vaidmenis.

2. Vaikų pokalbiai gali neturėti visų pokalbio fazių. Nors teoriškai skiriamos trys fazės, spontaniškas pokalbis dažniausiai turi tik dvi arba net tik vieną fazę. Tokia struktūra gali neturėti įtakos pokalbio sėkmei arba priešingai liudija apie „neįvykusį“ arba „nepaisėkusį“ pokalbį.

3. Pokalbis dažniausiai pradedamas pasisveikinimo aktu (23,5 %), identifikacijos formulėmis (14,2 %), klausimo-atsakymo formule (15,3 %), neverbaliniais ženklais

(12,8 %), bereikšmiai žodžiais (25,0 %). 9,2 % vienkartinių atvejų nepriskiriami jokiai grupei.

4. Pagrindinėje fazėje analizuojama svarbiausia pokalbio tema. Buitiniai pokalbiai neturi konkrečios, griežtos pokalbio eigos schemas, jeigu lygintume juos su dalykiniais pokalbiais. Tema arba temos plėtojamos laisvai. Analizuotuose pavyzdžiuose randama ir viena plėtojama tema, ir keletas tematiškai susijusių arba nesusijusių temų. Dažniausiai aptariama ne viena tema (85,24 %). Potemės dažniausiai yra susijusios tematiškai – 87,12 %, visiškai nesusijusios temos sudaro 12,88 %.

5. Pokalbio pabaiga, kaip ir pradžia, yra ritualizuota. Pokalbis baigiamas pabaigą signalizuojančiomis kalbinėmis formulėmis su neverbaliniais elementais arba be jų – 37,32 %, situacijos apibendrinimu – 15,23 %, vienkartiniais signalais – 5,33 %. 42,12 % pokalbių turi atvirą pabaigą.

6. Nagrinėtuose pokalbiuose pašnekovai gali pakeisti vienas kitą trim atvejais: su kalbėjimo pertrauka arba be jos (42,3 %), su persidengimu (36,8 %) ir nutraukdami vienas kito repliką (20,9 %).

7. Paties pasirinkimas kalbėti yra dominuojanti forma keičiantis kalbėtojams (68,7 %), kito paskatintas pasirinkimas kalbėti sudaro 31,3 %. Antruoju atveju yra skiriamas eksplisitas ir implicitinis būdas – 46,1 % ir 55,9 % nagrinėtuose pavyzdžiuose.

8. Fonetiniai elementai gali paveikti pokalbio struktūrą (nurodyti būsimą arba pageidaujamą kalbėtoją, pabrėžti korektūros reikalingumą ir pan.). Fonetiniai kalbėjimo požymiai padeda suvokti kalbėtojo psichinę ir emocinę būseną bei jo santykį su klausytoju.

9. Nagrinėtuose vaikų pokalbiuose pasitaiko šnekamajai kalbai būdingų leksinių vienetų. Čia gausu dalelyčių, frazeologizmų, dialektizmų, žargonizmų. Taip kalbėtojas stengiasi informatyviai, suprantamai, be jokių papildomų abejonių perteikti žinią klausytojui. Šie vienetai padeda sukurti/susikurti kalbėtojo portretą, nustatyti jo kilmę, socialinį statusą, priklausomybę tam tikrai idėjinei grupei, taip pat kalbančiojo ir klausančiojo tarpusavio santykius.

10. Nagrinėtų atvejų sakinių konstrukcijos atitinka vaikų šnekamosios kalbos sakinių konstrukcijas. Elipsės, parentezės, pakartojimai, kontaminacijos dominuoja vaikų pokalbiuose, siekiant pažymėti svarbiausią informaciją. Gramatinės klaidos atskleidžia emocinį susijaudinimą arba parodo kitataučio statusą.

11. Vaikų pokalbis yra ne tik kalbinis reiškinys. Čia svarbūs ir neverbaliniai bei paraverbaliniai elementai, kurie ne tik patvirtina, paneigia, sustiprina, bet ir suteikia papildomų reikšmių tam, kas pasakyta. Be to, šie neverbaliniai ženklai paveikia pokalbio struktūrą ir temos plėtojimą. Nepaisant šių ženklų reikšmės nagrinėtuose pokalbiuose, dažniausiai jie nepažeidžia bendradarbiavimo principo.

12. Organizuojant pokalbį didelis dėmesys yra skiriamas Grice'o pokalbio maksimoms (kokybės, kiekybės, relevantiškumo ir modalumo). Ne visada yra

pasakoma tai, kas galvojama. Vaikų pokalbiuose pastebima maksimumų pažeidimo arba nepaisymo tendencijų. Vienu metu gali būti pažeidžiamos ir kelios taisyklės. Tai vyksta ne dėl teorinių žinių trūkumo, bet dėl vaikų psichologijos.

13. Rečiausiai pažeidžiama modalumo maksima. Modalumo maksimos taisyklės sutampa su vaikų kalbos požymiais.

14. Maksimumų pažeidimas arba jų nepaisymas yra pokalbio struktūrai turintis įtakos veiksnys. Pažeidus maksimą, pokalbis gali pakrypti netikėta linkme, kinta pokalbio tema arba atsiranda naujų temų, pašnekovų skaičius gali didėti arba mažėti, atsiranda korekcijų, pataisymų ir pan.

15. Analizuotus vaikų pokalbius lyginant su suaugusiųjų pokalbių analizėmis (plg. S. Daubach pokalbių laidų analizė, A. Pothmanno pardavėjų-pirkėjų pokalbių analizė), skirtumai išryškėja beveik visuose pokalbio sudarymo ir jo struktūros lygmenyse: skiriasi suaugusiųjų ir vaikų pokalbių žodynas, sintaksinės struktūros, kalbėtojų ir klausytojų vaidmenų keitimosi mechanizmai, temos, pokalbio dalių raiškos įvairovė ir dažnumas.

Tyrimų rezultatai buvo pristatomi konferencijose bei moksliniuose straipsniuose. Svarbiausios publikacijos disertacijos tema:

Kuprienė, Laima (2004). Zu semantisch-lexikalischen Aspekten des Sprachgebrauchs der Figuren in ausgewählten Werken deutscher Kinderliteratur. / *American studies: yearbook 2003–2004. Vol. II: Text and Context in the Movement of Language, Time and Space.* p. 247–255. ISBN 9856329515

Kuprienė, Laima (2007). Alltagsgespräch als Gesprächsorte: Aspekte zur Charakterisierung von Alltagskonversationen. / *American and European Studies = Американские и европейские исследования: Yearbook 2006–2007. Vol. 1,* p. 219–224. ISBN 9789856329763

Kuprienė, Laima (2007). Manche linguistischen Bemerkungen zum Wesen des Gesprächs. / *Kalbinė savimonė meniniuose ir nemeniniuose tekstuose: recenzuojamas mokslinių straipsnių rinkinys,* Kaunas, p. 66–73. ISBN 9789955330073

Laima Kuprienė (g. 1979) 1998–2002 m. studijavo vokiečių filologiją Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete ir įgijo filologijos bakalauro kvalifikacinį laipsnį. 2002–2004 m. studijavo vokiečių kalbotyrą ir įgijo filologijos magistro kvalifikacinį laipsnį. 2003 m., gavusi DAAD stipendiją, du mėnesius stažavo Frankfurto prie Maino J. W. Goethe's universitete. 2004 m. įstojo į Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto humanitarinių mokslų srities filologijos krypties (04 H) doktorantūrą. L. Kuprienė dėstė Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete ir LCC Tarptautiniame universitete. Šiuo metu dirba Klaipėdos valstybinėje kolegijoje.

ORGANIZATION AND STRUCTURE OF THE CONVERSATION
(ON THE BASIS OF THE EXAMPLES TAKEN FROM CONTEMPORARY
GERMAN CHILDREN'S LITERATURE)

Summary

The object of research

Conversation gained the linguists' interest several decades ago. This complex manifold phenomenon has become the object of research in the works of the representatives of various schools of linguistics. It should be noted that, although the scholars approach conversation from a number of aspects, a universal comprehensive analytical system which would embrace all the features and stages of conversation has not been worked out yet. As a rule, single and often rather narrow aspects come into the linguists' focus. Lithuanian linguistics makes no exception, and therefore this topic is still novel and relevant.

Dialogical communication is determined by many factors: interlocutors (their number, character, hierarchical relations), situation (place and time), theme (or several themes), verbal and non-verbal elements of communication, etc. To avoid certain misunderstandings and conflicts it is important to follow the content of conversation attentively, demonstrate one's argumentative abilities in particular situations and manage to control the information. Equally important is the knowledge of the rules of conversation organization, the recognition of its structure and manipulation with the principles of conversation modelling. Conversation between two or more persons should be considered both as the possibility to pass information and the means disclosing the true intentions and wishes of the speakers thus constructing their personal characteristics.

Linguistic scholars are apt to describe the mentioned analysis in a different way. Discourse analysis (Wunderlich 1985), conversation analysis (Ungeheuer 1987; Henne, Rehbock 2001; Brinker, Sager 1989), dialogue analysis (Steger 1987), interactive linguistics (Auer 1999; Günthner 2000; Selting, Couper-Kuhlen 2000), etc. – these are the methodologies whose object of investigation is dialogical communication. On the other hand, the object itself is named by several terms: dialogue, conversation, discussion, etc. In the works of Lithuanian scholars the term 'dialogue' is most frequently met (Vilkienė 2000; Zaikauskas 2002; Gudavičienė 2007; Šumskytė 2006). The comparison of the works of Lithuanian and foreign linguists showed that the papers of Lithuanian researchers demonstrate the tendency toward theoretical and descriptive analysis. Meanwhile, German linguists focus on the investigation of particular conversations and their types, such as talk-show conversations, dialogues between shop-assistants and customers, physicians and patients, conversations taking place during legal consultations, etc.

The given doctoral thesis focuses on the analysis of children's talks and their structure. It should be stressed that in world linguistics the chosen object of research has not received a considerable attention yet. Among the rare attempts the papers of

Joachim Siebert (1985), Hans-Heino Ewers (2000), Maria Lypp (2000), Ingrida Balčiūnienė (2009) that analyse the specific features of children's language explicit in a natural environment and in a literary fictional discourse deserve a special attention.

Relevance and value of the thesis

From the theoretical perspective, due to the theoretical insights that summarize the organizational principles of children's talks and discuss the system of factors encoded in them, the thesis is beneficial with regard to its contribution into the still developing integral analytical instrumentarium.

What concerns the practical application, the results of the given analysis will be beneficial for the preparation of methodical guides in children teaching, also including the teaching of foreign languages. In foreign language teaching, the competencies in conversation modelling gain a special attention. Moreover, the specific features of children' language and the distinct structure of their talk serve as important information for the representatives of such professionals as teachers, social educators, physicians and psychologists, whose everyday activities focus on communication with children aiming at the solution of their problems.

Aim of research

The doctoral thesis *Organisation und Struktur des Gesprächs (anhand Beispiele der deutschen Kinder- und Jugendliteratur)* aims at the analysis of the instruments of conversation construction, its structure and the system of factors determining its organization.

The following tasks have been set out:

- to characterize conversation as a linguistic unit;
- on the basis of theoretical insights to conceptualize its analysis as a separate linguistic paradigm;
- to describe conversation as a construct and identify its structural elements;
- to discuss the significance of conversational maxims for the conversation construction in a literary, or fictional discourse and determine the possible disregard or even violation of the rules;
- to examine which theoretical principles of conversation organization have been accepted or ignored by the literary text composers during the process of a fictional talk organization.

Hypotheses:

1. In artistic discourse, children's conversations in the artistic discourse may be treated as common everyday talks since here the language of children demonstrates the general characteristics typical of natural language used by children.
2. Conversation may be approached as a structural unit of language constructed by two or more conversation participants in the same environment at the same time and touching the same topics. From the structural point of view, conversation may consist of three phases.

3. In children's literature, children's conversation constructions are based on all the communication maxims described by H. P. Grice; nevertheless, frequent cases of their disregard or even violation do occur.

4. The structure of children's conversation only partially corresponds to the model of adult conversation. Different structural variants of the conversation that appear due to the speakers' cultural, linguistic and personal traits have been discovered in children's conversations.

Methods of research

The theoretical instrumentarium is discussed with the use of the descriptive and analytical approach. In the practical part of the thesis, the same principles of the scientific text organization have been applied. The obtained results have been worked out during the analysis of particular conversations and their structural parts. Percentage frequencies have been calculated for some data and compared with the results obtained by the researchers who focus on other types of conversations. The conversation structure is discussed on the basis of the theories worked out by Brinker, Sager (1989), Henne, Rehbock (2001), Deppermann (2001). One of the approaches employed in the work is H. P. Grice's (1989, 1993) theory of the cooperative principle and conversational maxims.

Research material

Children's conversations from contemporary German children's literature have been chosen for analysis. The main literary sources are the following ones: J. Bansherus *Keine Hosenträger für Oya*, C. Funke *Die Wilden Hühner. Fuchsalarm*, W. Pauls *Kommissar Spaghetti und der Känguru-Wahnsinn*, A. Steinhöfel *Rico, Oskar und die Tieferschatten* etc.

Although fictional conversations are not authentic (i.e. natural), it was interesting to find out that the language behaviour and ways of communication of literary characters successfully mirror the real everyday models. Authorial remarks have also been taken into consideration since they often serve as substitutes for the speaker's possible utterances. They may change the meaning of dialogical replications, give additional shades of meaning and show what is truly considered by the speakers.

From 13 literary sources 400 sample-talks have been selected which, in their turn, were divided into groups due to the number of topics, the reasons for conversation participants' turn-taking, the structural features of the conversation, etc. The conversations were extracted from the texts together with the authorial remarks reflecting the conversational situation and including non-verbal and para-verbal information. The typical conversational situation comprises 5-6 replications of the conversation participants.

Although children's conversations represent a written construct, with rare exceptions, they still reflect the chief tendencies and characteristics of a spoken conversation. Such a statement may be grounded by Mikhail Bakhtin's (1997) insight claiming that a novel, or a literary text is a reflection of the oral, or primary discursive genres.

Albert Schweitzer (1980) also maintains that within a literary text a secondary social situation is created where the author seeks to imitate a natural primary situation as precisely as possible. A. J. Greimas (1911) takes a similar position by claiming that literary prose is a secondary modelling system expressed by natural language. Among other scholars, Karpushina (1991), Zaitzeva (2002), Izotova (2002), Betten (1994, 2001) and Vinogradov (1998) should be mentioned.

All the chosen literary works have been originally composed in German. No translation from the German language has been included. Nearly all the literary sources have been found in the most popular year book lists, and their authors are well known laureates. Another selective criterion was a variety of the personages with regard to national and social aspects.

The structure of the thesis

The thesis consists of an introduction, five sections and conclusions. At the end of the work, the list of references consisting of 13 literary sources and more than 100 theoretical works in Lithuanian, German and English.

In the first section of the paper titled *Anmerkungen zum Textkorpus* the scholarly insights concerning children's language and literature have been surveyed.

Children's lexicon is closely related with their age, growth, adults' impact, social and cultural environment and child's personality. From the syntactical point of view, the sentences are short, mostly consisting of 5-11 words, most of which are nouns, interjections, onomatopoeic interjections and conjunctions (cf. Rossmann 1996; Weinert 1998; Piaget 2002).

The language of children has already been analysed as a separate linguistic phenomenon (Henne 1986; Schlobinski 1993; Androutsopoulos, Scholz 1998; Neuland 2008). The following observations have been extended: children's language is peculiar for the shortness of its remarks, unique clippings and loanwords. A frequent impression is that young people use their own invented words that can only be understood by themselves, their sentences demonstrate abundance of ellipsis, parenthesis and repetitions. By such a specific language they try to reveal their exceptional status, advantages, disagreement or conflicts with adults and impulsive emotions. Language is the representative means of their identity.

All the mentioned features are transferred into the literary works composed for children. Some literary scholars, e. g. H. H. Ewers (2000, 15), claim that children's literature is not a pure literary phenomenon, but rather a cultural event. Maria Lypp (2000, 12) adds that it is extremely difficult to characterise this phenomenon by distinguishing its boundaries.

This place which the discussed type of literature occupies within the frame of fiction has not yet been clearly defined due to its importance. Even its target audience is not distinctly obvious. These books are equally enjoyed both by children and adults. In them enough attention is given to the contents of the text and to the graphic extratextual presentations: size of typing, illustrations, etc. The interaction of the verbal text and extratextual patterns works out a playful effect.

As mentioned above, the language of the text frequently corresponds to the realia of the described period. Since the authors attempt to please the readers and create a convincing illusion of reality they present a fascinating contents and try to imitate the young persons' lexicon, the specific ways of description, the details of their behaviour, construct the characters that would serve as the real models for contemporary children in a natural world. It is realised by using lexical, syntactical, morphological, phonetic, stylistic, sociolinguistic, psychological and psycholinguistic experiences. Interjections, particles, fashionable catchwords, spoken language expressions, dialectisms, jargonisms, clippings, idiomatic expressions and new coinages are welcome. In such a way a literary text becomes better comprehended and more acceptable to the target audience.

Thus, a fictional text composed for children manifests itself as the combination of written and spoken language. Even though, formally, such texts are regarded as written fictional texts, the fruit of the author's imagination, more and more scholars agree that fictional texts (including conversations) could be treated as the examples of the spoken language. Karpushina (1991); Dorodnich, Rekaló (1994) argue that fictional dialogue is a precise copy of everyday conversation and they suggest to analyse such texts from this perspective. The authorial remarks that describe the situation and serve as additional significant signals, including the non-verbal factors, also allow to treat the fictional dialogue as an example of spoken language.

The second section of the paper *Theoretische Ansätze der Gesprächsforschung* is devoted to the discussion of the theoretical aspects of conversation. Here conversation is viewed as an object of linguistic analysis. By synthesising the scholarly insights its analysis is conceptualised as a separate linguistic paradigm and the tendencies of its development have been evaluated. The main task of conversation analysis is to investigate how the interlocutors reveal their social and communicative realities with the help of linguistic instrumentarium. In his theory of conversation Deppermann (2000, 2001a, 2001b) extends the main analytical principles that should be followed in conversation analysis. The most important ones are as follow:

- action/act (the conversation arises from the action due to which the problem is solved, helps to complete the task or pursue a certain aim);
- systemic aspect (participants of the conversation employ more or less routine-like behavioural models);
- sequencing (conversations are processes that last for a certain period of time, time being one of the elements determining the length of the replications, their delivery and switching between the speakers);
- interactivity (since conversations make a sequence of language activities of several conversation participants, the conversation may be approached at as the product of their relationship);
- reflectivity (by their speech activities the communicating persons reveal the true intention of their conversation and the social and cognitive contexts of their communication).

Generally, the main topics of analysis cover the following: the specificity of communication in an official environment determined by adequate institutions, the

speaker's belonging to a particular language group, children-adult communication, conversation and grammar, the tendencies of utterance formation, etc. Even though belonging to a particular language group is mainly the prerogative of sociolinguistics, conversation analysts also devote a considerable attention to this aspect, e. g. they explore the differences in language determined by the speaker's sex, the alteration of linguistic elements due to different age, as well as ethnic, social and cultural codes of behaviour.

It should be stressed that although conversation has been analysed in various aspects for several decades its definition still remains the subject of discussions. Theoretical literature presents a variety of cases. Consider:

*conversation is a verbal exchange of ideas (Duden 1996, 601);

*conversation is the main communicational phenomenon during which the partners realise their aims by exchanging their roles as speakers and listeners (Techtmeier 1984, 47f);

*conversation is an act of verbal communication between at least two persons performed at the same place and at the same time by exchanging the speaker's and the listener's roles while talking about the same subject (Schank, Schoenthal 1976, 64);

*conversation is a ritual contact (Holly 2001, 1);

*conversation is a quick exchange of short remarks among the speakers avoiding long consideration or hesitation (Jakubinskij 1986, 17ff), and so on.

The majority of the scholars agree that the features which make the definitions interrelated are the following ones: turn-taking in the conversation (i.e. exchange of the roles), the common theme and the shared situation (cf. Tumina 1998, 46; Mikhailov 1986, 5; Masbic 1989, 19; Slavgorodskaya 1986, 44). Nevertheless, there occur some radical conceptions of the conversation. For instance, Valiusinskaya (1979, 302f) insists that almost all discursive interaction is interlocutory. A pure monologue does not exist, as every speech has an addressee, direct or implied. If there is an addresser, there must be an addressee. Demyankov (2000, 289) maintains that conversation is more than an external frame of thought; it reveals the very structure of thinking. Thus, even the monological contemplation should be understood as a dialogical construct. However, this thesis will not explore such wide theoretical dimensions.

The author of the thesis analyses conversations that could be defined by referring to the traditional definitions of the conversation. The main characteristics of the dialogue are as follow: two or more interlocutors, a common topic, place and time, a fast exchange of replications, the verbal and non-verbal ones acquiring equal importance in communication. The theoretical part also provides the classification of conversations, the discussion of their different parts and phases, the roles of the participants and their turn-taking, as well as the relationship between of verbal and non-verbal communicative elements during the conversation. The presented insights are based on the works of H. Henne, H. Rehbock, A. Deppermann, K. Brinker, S. Sager and others.

Section Three titled *Die Bedeutung der Sprechakttheorie für die Gesprächsforschung: Theoretische Ansätze* deals with the speech act theory (the insights of Austin and Searle) and discusses the use or violation of Grice's cooperative

principle and conversation maxims (of quality, quantity, manner and relation). The violation or disregard of maxims create implications, evoke figurative meanings and result in misunderstandings and obscurity.

Section Four titled *Aufbau des Gesprächs* and Section Five titled *Realisation der Konversationsmaximen von P. Grice* develop the analysis of the selected conversations and discuss the obtained results. In Section Four, the structure of the conversation is analysed on the three levels: as a micro/meso/macro structure.

Conversation has a specific structure of its development or course which consists of three phases: it has a beginning, its main (or middle) part and its end (Henne, Rehbock 1995, 20; Brinker, Sager 1996, 94). As a rule, the beginning and the end have a simple structure and consist of ritualised speech elements, such as the formulae of greeting, farewell, thanking, apology, the discussion of a certain problem or summarising the situation, etc. In the beginning of the conversation, either the conversation starts at once or a wish to start it is shown by using greetings, self-introduction, apology and phrases of politeness reflected in the questions concerning health or weather. Frequently, the beginning of the conversation is marked by the non-verbal elements that either exist on their own or together with the verbal expressions. It is important to note that the length of this phase may vary depending on the the number of interlocutors, on how well they know each other, their mutual relationship, timing, the conversational situation, etc. The beginning of the conversation is shorter if its participants know each other's psychological characteristics, share cultural values, etc. There are conversations with a reiterated initial phase, when due to specific external signals it is interrupted and started anew. On the other hand, the conversation may escape this phase and pass straight to the discussion of a particular problem.

Most intense discussions among the scholars arise concerning the middle part of the conversation where the most important issues are those of the topic and/or subtopic, the interchange of topics and their interaction striving for the accurate expression of the message. Contrary to the beginning and ending phases of the conversation, it does not have a strict structure and can undergo alteration due to the type of conversation, its topic and the pursued aim.

The conversation may end in a solved or unsolved problem. Meanwhile, most often just as the starting of the conversation, this final phase ends in the traditional 'three step' combination (Schegloff 2006, 78f). Firstly, a final sentence crowning the discussed topic (i.e. emphatic reiterated remarks or replications, the use of particles and interjections); a new topic may be started or the ending stage initiated. The second step summarises all the conversation and, finally, the conversation is finished with an exchange of one or two farewell sequences. However, such an end is not too common (3.73 % of all the analysed cases) since it is more typical of formal institutionalised conversations. In children's conversations that end in the farewell, thanking, wishing, greeting, summarising sequences, an exchange of farewell gestures is dominant. It is interesting to observe that in the context of German contemporary children's literature the conversations lacking the final phase are rather frequent.

While analysing the mesostructure of the conversation attention has been devoted to the interlocutors' role exchange, the forms of replication exchange, the

speaker and the listener activity during the conversation and the speaker's and/or another participant's decision to take/give the floor. The turn-taking depends on various conditions: the situation, spontaneity, number of interlocutors, publicity, the degree of familiarity and social status (Rath 1979, 41ff). Some scholars compare the conversation to a crossroad where due to the existence of strict rules the traffic cannot take place in all the streets at the same time, otherwise accidents will not be avoided.

Linke et al (1996, 266f); Henne, Rehbock (2001, 184f) distinguish several types of the conversation participants' role exchange: with/without a pause, with an overlap, with an interruption of another interlocutor, etc. In the first case, the interlocutors take turns smoothly, without contradictions or interruptions. Overlapping has been observed when the interlocutors speak simultaneously, yet the first speaker's speech is not interrupted, and he/she can develop an extended idea. This type of conversation does not disturb the elaboration of the talk and the topic is further developed.

The role exchange with an interruption disturbs the conversation most of all. The speaker's activity is stopped, and the listener overtakes the floor. In this case, the topic of the conversation is cut off and either a new one is started or the very conversation is finished.

The interlocutors have two options to start their conversation: either to start speaking at their own free will, or when the partner shows his/her wish to give the floor. In the analysed cases, the first option has been observed more often. This is determined by the specificity of children's psychology: children are curious, they want to express all that they know, tell their opinion regarding the questions they are interested in. Most often they disregard the imposed ethical schemes and ignore keeping silent as a sign of politeness.

In the final section devoted to the discussion of the conversation structure, the microstructural elements are analysed, i.e. lexical, grammatical and phonetic aspects of the conversation. They help both to evaluate the speaker's language competency and define the speakers' character, in other words, to create his/her image (Goffman 1996, 10; Riesel 1963, 418f).

The vocabulary employed by the speaker, the phonetic elements, prosody, sentence structure and the non-verbal means of expression are important factors in the formation or decoding of the speaker's image: his/her decent, education, moral values and beliefs. Even though the theoreticians state that the mentioned elements do not affect the structure of the conversation, the carried out analysis led to the conclusion that they may initiate corrections in the conversation, interruptions of the speaker's speech, or even provoke the cases of an unfinished or failed conversation.

Most frequently met phonetic elements are the following ones: consonant or vowel omission, syllable omission, spoonerisms or accidental consonant replacings, prolonged vowels, emphasized consonants, fast tempo of speech and syllabic speaking.

Most frequent lexical elements in children's conversations are dialectisms, clippings, jargonisms, repetitions, emphatic addresses, diminutives, interjections, onomatopoeic interjections, fashionable catchwords, loanwords, swear-words, etc.

Most often children are apt to use short unfinished sentences, the cases of ellipsis and parenthesis. They feel free to omit articles, personal pronouns, conjunctions. The cases with an unusual sentence order are not rare either.

In the last section of the thesis the conversation is analysed by applying Grice's cooperative principle which evaluates whether communication maxims have been followed or flouted. In the investigated conversations, the maxim of quantity has most frequently been flouted. This type of maxim is closely related with the principle of language economy. In everyday situations, it is difficult to determine whether the speaker holds the maxim of quality. Yet, in the written texts it may be distinguished with the help of the author's remarks and the plot.

The quality maxim may be violated due to two reasons: deliberately and involuntarily (i.e. when not knowing the facts) or by telling lies. In the analysed conversations, this maxim has been examined when the speakers were attempting at the truth by asking additional questions. Sometimes the truth comes out from the authorial remarks or during the final stage of the situation.

The maxim of relevance demands that during the conversation the topic should not be changed. Nevertheless, in the analysed examples, this rule has often been disregarded. In their conversations, children discuss the urgent problem and side aspects pertaining to it or other thematically unrelated questions.

The maxim of manner requires accurateness and clarity on the part of the speakers. This maxim was less frequently in the discussed examples. Typically, children speak in short 'choppy' sentences; they use simple constructions, clear concepts, etc. The maxim of manner was flouted more often in the conversations between young persons and adults due to the distance in age and different language and life experiences. There were the cases in which several maxims were flouted in the same conversation.

Conclusions

The insights of the carried out analysis that discuss the conversation organizing principles of children's conversation, its structure and system of factors offer the data allowing to expand the theory of conversation analysis:

1. Conversation is realised on three levels: the macro, the meso and the micro ones. The micro level is understood as the sum of phonetic, lexical, morphological and semantic elements. The meso (or middle) level comprises the units of conversation organisation: remarks or replications, speech role turn-taking and its types, the factors of speaking and listening, etc. The macro level is concerned with the conversation structure in a general sense: it has its beginning, the middle part (i.e. the arrangement of the topic/s) and the end. During the process of conversation modelling, these elements perform different roles.
2. Children's conversations may not contain all the mentioned phases of conversation. Even though, theoretically, the three phases of conversation are generally distinguished, their spontaneous conversations usually have only two or even a single phase. However, such a structure may not have any effect on the

successful flow of the conversation, or vice versa, it may testify either about the failure of the speaker to conduct a successful conversation or mark its interruption.

3. As a rule, children's conversation starts with an act of greeting (23.5 %), identification formulae (14.2 %), question-answer formulae (15.3 %), non-verbal signs (12.8 %) and meaningless expressions (25.0 %). 9.2 % of single occurrences were not attributed to any particular type.
4. Everyday informal conversations differ from the formal ones in that they do not have a strict sequence scheme. The analysis revealed that in the main (or middle) phase of the children's conversations the central topic is discussed and developed. Moreover, here one or several topics are developed in a relaxed free manner. In the analysed examples, either a single topic or several thematically interrelated or unrelated topics have been found. Most frequently, more than one topic were discussed (85.24 %). In the majority of the cases, the secondary topics or subtopics were thematically interrelated (87.12 %); meanwhile, completely unrelated topics made only 12.88 %.
5. Just as its initial part, the final part of children's conversation demonstrates a ritualized character. It means that the conversation is finished with the specific end-signalizing formulae:
  - containing (or vice versa) non-verbal elements (37.32 %),
  - summarising the situation (15.23 %),
  - single unrepeated signals 5.33 %.42.12 % of the conversations had an open ending.
6. In the analysed examples the interlocutors were changing their roles in the following three ways: they did it with or without a pause (42.3 %), with an overlap, (36.8 %) and by interrupting another interlocutor (20.9%).
7. In contemporary German children's literature, a self made decision to speak is the dominant conversational form observed among the interlocutors who are apt to change their roles (68.7 %). The interchange of the role initiated by another participant made 31.3 %. In the second case, the explicit and the implicit ways have been distinguished – 46.1 % and 55.9 % respectively.
8. Phonetic elements may also have a considerable impact on the structure of the conversation (e.g. indicate the next (or a desired) interlocutor; accentuate a necessary correction of mispronunciation, etc.). They help to perceive the speaker's state of mind and his/her emotions and approach toward the listener.
9. In the analysed children's conversations, the lexical units characteristic of the spoken language do frequently occur. Conversations demonstrate an abundant use of particles, idioms, jargonisms and dialectisms. By using them the speaker endeavours to convey the message in a direct informative manner thus making it understandable without causing unnecessary additional doubts. These lexical elements also allow at the construction or deciphering of the image of the speaker, determination of his/her origin, social status, belonging to some 'ideological' and reveal the relationship between the speaker and the listener.

10. The syntactic constructions of the analysed fictional conversations are equivalent to the ones used in children's everyday spoken language. In order to reinforce the most important information ellipsis, parenthesis, repetition and contamination are frequently used. Grammatical mistakes either reveal an emotional agitation of the speaker or his/her status as a foreigner.
11. The carried out analysis demonstrated that conversation is not a purely linguistic phenomenon. In children's literature, the non-verbal and para-verbal elements play an important role as they not only confirm, deny or emphasize the message, but also provide additional perspectives on what has been said. Moreover, such non-verbal signs affect the structure of the conversation and its thematic development. Despite the fact that these signs are clearly significant in the analysed conversations, it should be stated that they do not flout the cooperative principle in any way.
12. In the analysis of the conversation organisation Grice's theoretical insights have been applied and the conversation maxims of quality, quantity, relevance and manner have been distinguished. However, it should be stressed that in children's conversations the true meaning is often concealed and not clearly expressed. Children conversations exhibit the tendencies of the disregard/violation of the mentioned maxims. Several rules may be violated/disregarded in the same conversation. It happens not because of the failure in the adaptation/recognition of the language codes, but rather due to the specificity of children's psychology.
13. The maxim of manner was flouted least of all. It is so because the rules of the maxim of manner reflect the features of children's language.
14. Violation/disregard of Grice's maxims is the factor that affects the structure of children's conversation. Maxim violation may result in some most unexpected thematic or other shift in the movement of the conversation: an appearance of a new topic, an increase or decrease of the number of interlocutors, the need for correction and so on.
15. The results obtained during the analysis of children's conversations were compared to the results discussed in some analytical works investigating adult conversations (cf. Saskia Daubach's talk-show language analysis, Achim Pothmann's shop assistant and customer conversation analysis). It showed that children's conversations differ from adults' conversations. Differences have been observed nearly on all the structural levels of the conversation construction. Children and adults employ a different vocabulary, different syntactic structures, mechanisms of turn-taking between the speakers and listeners, discussed topics and the variety and frequency of the means of expression used in the separate phases of the conversation.

Translated by Jadvyga Krūminienė

The results of the carried out analysis were presented at the national and international scientific conferences and published in scientific papers.

The most important publications pertaining to the topic are:

1. Kuprienė, Laima (2004). *Zu semantisch-lexikalischen Aspekten des Sprachgebrauchs der Figuren in ausgewählten Werken deutscher Kinderliteratur.* / American Studies: Yearbook 2003–2004. Vol. 2: Text and Context in the Movement of Language, Time and Space. p. 247–255. ISBN 9856329515

2. Kuprienė, Laima (2007). *Alltagsgespräch als Gesprächsorte: Aspekte zur Charakterisierung von Alltagskonversationen.* / American and European Studies = Американские и европейские исследования: Yearbook 2006–2007. Vol. 1, p. 219–224. ISBN 9789856329763

3. Kuprienė, Laima (2007). *Manche linguistischen Bemerkungen zum Wesen des Gesprächs.* / Kalbinė savimonė meniniuose ir nemeniniuose tekstuose: recenzuojamas mokslinių straipsnių rinkinys (Language Awareness in Fictional and Non-fictional Texts), p. 66–73. ISBN 9789955330073

Laima Kuprienė (b. 1979) studied German Philology at Vilnius University, Kaunas Faculty of Humanities in 1998–2002 and took the BA degree. In 2002–2004 she studied German Linguistics at the same university and received the MA degree. In 2003 Laima Kuprienė was awarded the DAAD scholarship at J. W. Goethe's University in Frankfurt on Main. In 2004 she undertook the PhD studies at Vilnius University. Laima Kuprienė worked as a lecturer at Vilnius University, Kaunas Faculty of Humanities and LCC International University in Klaipėda.

At present she is a lecturer at Klaipėda State College.